

Jouluepistola ajasta ja reaaliajasta

Maaailma, jossa ei voi kertoa niistä päivistä

Olemme kristittyjä tai emme, tiedämme jouluun kuuluvaksi kertomuksen, joka alkaa sanoilla ”Ja tapahtui niinä päivinä”. Siihen hiljentymisen – ainakin sen tunnistaminen – on osa joulun viettämisen perinnettä, osa paljon laajempaan kulttuuriperintöön.

Meidän keskellämme, aivan tuossa rinnalla on maailma, jossa on mahdotonta aloittaa kertomusta niin. Ei, se ei ole toisin uskovien tai niiden maailma, jotka kieltävät jonkin muun jumalan kuin kristittyjen jumalan. Heidänkin maailmassaan sellainen kertomus on mahdollinen. Vaikka eivät uskokaan sen sanomaa, he ymmärtävät sen, sillä he jakavat ihmisenä olemisen kokemuksen.

Maailma, josta puhun, on paljon oudompi kuin vieraan kulttuurin, vieraan kielen ja vieraiden tapojen maailma. Se on äärettömän kii-reen maailma. Tavallinen kiire, piinaava joulukiirekin on siihen verrattuna autereisen kesäsunnuntain laiska iltapäivä.

Kiireen kuningaskunta ei ole sopuisa naapuri. Se valloitti kauan sitten ihmisen maailmasta asemakseen teollisen työkurin ja kellon määräämät työhöntulo- ja lähtöajat, kahvitauot, ruokatunnit, lepotauot. Työelämä tahdistettiin ihmisten aikaisemman aikakäsitteiden ja elämänrytmin vastaiseksi. Teollisessa yhteiskunnassa kiireen valta ei kuitenkaan ollut täydellinen. Sivistysporvaristo ja yhteiskunnan eliitti onnistuivat varjelemaan oman elämänsä, ja olipa työvälilläkin voimaa ja viisautta taistella itselleen työelämän pakoista vapaa vyöhyke. Se jopa laajeni.

Sinne, mihin teollinen työkuri ei ulottunut, sinne yltivät tietoyhteiskunta ja tietoteknologia. Niiden myötä kiire tunkeutuu yhä laajemmalle ja syvemmälle vapaa-aikaan, harrastuksiin ja perhe-elämään. Norjalainen sosiologit Thomas Hylland Eriksen on kuvannut sen seurauksia viime vuonna suomennetussa kirjassaan *Hetken tyrannia*:

”Elämme aikakautta, jolloin piippu on vaihtunut savukkeeseen, puuro on korvattu kaurahiutaleilla, sähköposti on ottanut paperikirjeiden paikan ja media-akan kuumin uutuuksia on kahden minuutin uutistiivist. Lehtiartikkelit lyhenevät, elokuvien kohtaukset ovat yhä lyhyempiä... Pienetkin hitaat hetket kävelyllä paikasta toiseen tai liikennevaloisissa käytetään hyödyksi puhumalla matkapuhelimeen. Liikennelaitos saa kirot niskaansa, jos bussi on viisi minuuttia myöhässä.”

Hylland kirjoittaa perhe-elämän muuttuneen ajan varasäilöksi, josta voi tarvittaessa ammentaa aikaa käytettäväksi työhön tai harrastuksiin. Matkapuhelimesta puhumisen autoa ajattaessa on niin yleistä, että on pitänyt säätää erityinen laki handsfree-laitteista. Juna oli 1800-luvulla nopeuden ja tehokkuuden vertauskuva. Nyt se on ”muuttunut pohdiskeleväksi kulkuvälineeksi jossa voi tavoitella sisäistä rauhaa, lukea kirjaa, juoda kupin kahvia ja miettiä syntyjä syviä samalla kun katselee maisemia”. Esimerkkejä voi

jokainen miettiä lisää – jos kiireiltään ehtii.

Kiireen maailman muukalaisista oudoin ja pelottavin on reaaliaika. Se turmelee lopullisesti käsityksemme ajasta ja sen myötä luonnollisen elämänrytmin. Meitä vaaditaan tekemään työmme reaaliajassa ja maksamaan laskumme reaaliajassa, meille tarjotaan katsottaviksi ja kuunneltaviksi reaaliaikaisia uutisia. Vaatimuksesta on mahdotonta päästä irti niidenkään, joilla ei ole tietokonetta tai jotka osaavat sulkea sen oikeaan aikaan.

Vaarallisin on vaatimus, että meidän on elettävä reaaliajassa.

Pysähtykäämme ajattelemaan reaaliaikaa. Se on terveellistä juuri nyt, kun lähestyy joulu, hiljentymisen ja rauhan aika. Ajattelemalla reaaliaikaa voimme paremmin ymmärtää kiireen maailman turmiollisuuden ja senkin, mitä rauha ja hiljaisuus ovat. Reaaliaika on niiden vastakohta.

Selvytyksen saamiseksi kuvitelkaamme äärettömän pieni ajan siru, ehdoton nykyhetki, joka on pienempi kuin *nyt*, vielä paljon, paljon lyhyempi kuin *ny*. Sille *n* on ikuisuus. Se hukkuu tätä lausetta seuraavaan pisteesseen kuin maapallo maailmankaikkeuteen.

Reaaliajasta on sen lyhyiden vuoksi vaikea saada otetta. Se on äärettömän paljon pienempi kuin sekunnin rako, joka filosofi Jean Paul Sartren mukaan kuuluu ihmisen putoamisessa kohdusta hautaan. Sartre tuomitsee ihmisen elämän keston ja kenties merkityksenkin mitättömäksi ahtaessaan sen sekunnin rako. Hänen kielikuvansa on kuitenkin helppo ymmärtää: sekunnin rako on ahdistavan lyhyt, mutta ahdistus kuuluu inhimillisen kokemukseen.

Jos reaaliajan tavoittaminen on vaikeaa, niin eikö se johdukin siitä, että ehdoton ja ääretön reaaliaika on inhimillisen kokemuksen ulkopuolella? Meidän kokemukssissamme ja havainnoissamme ei ole mitään, jota voimme ajatella, kun alamme ajatella reaaliaikaa. Reaaliaika ei ole missään luonnollisessa eikä myöskään historioitsijan tarkoittamassa mielessä sama kuin nykyisyys tai nykyhetki. Ne sisältävät aina inhimillisen kokemuksen ja ihmisen puuttumisen asioihin niitä määrittelemällä ja luokittelemalla. Nykyhetki sisältää menneisyyden tai

ainakin sen varjon, jota kutsumme historiaksi. Me emme voi koskaan elää muistosta, kokemuksesta, luetusta ja opitusta irrotettua nykyhetkeä, vaan jokainen hetki kutsuu ne esille, vaikkapa vain tuttuuden häivähdyksenä.

Ehdottomassa, sekunnin rako lyhyemmässä reaaliajassa ei kertomusta voi aloittaa lauseella: ”Alussa oli suo, kuokka ja Jussi.” Ei voi aloittaa niinkään kuin kolumbialainen kirjailija Gabriel Garcia Marquez aloittaa romaaninsa Sadan vuoden

yksinäisyys. Hän kertoo, kuinka kenraali Aureliano Buendia muisti kohtalonsa hetkellä kuin eilisen illan sen kaukaisen päivän, jolloin hänen isänsä vei hänet ensimmäisen kerran katsomaan jättä.

Mahdotonta olisi aloittaa kertomus sanomalla yksinkertaisesti: ”Ja tapahtui niinä päivinä...” Tai niin kuin kertomus alkaa Raamatun viimeisimmässä suomennoksessa: ”Siihen aikaan antoi keisari Augustus käskyn, että koko valtakunnassa oli toimitettava verolepano”.

Kaikki tällainen viittaaminen ajan muihin

*Ei ole mitään aikakausia,
vaan lapselliset muistot ihmisen.
Ja muurahaisten polku muinainen
kun kuljet
kadonnutta taikaa etsimässä*

kuin nyt-ulottuvuuteen on reaaliajassa mahdotonta. Reaaliaika on muistin ja siksi kulttuurin vihollinen. Sellaiseksi se muuttuu heti, kun se karkaa alkuperäiseltä asuinsijaltaan tietokoneesta, niin kuin se on jo tehnyt.

Tietokoneessa reaaliaika on hauska ja hyödyllinen veijari, joskin sielläkin se lymyilee tavoittamattomissa. Se helpottaa monia toimiamme. Sen tavoittelu sitä koskaan saavuttamatta kannustaa tekemään tietokoneista yhtä tehokkaampia. Mutta kun reaaliaika pääsee irti virtuaalimaailmasta tähän meidän avaraan maailmaamme, se muuttuu tuholaiseksi. Se hapertaa ihmisen muistiin perustuvaa aikakäsitystä siksi, että tietokone kykenee koneellisen muistinsa ansiosta tekemään valtavan määrän laskutoimituksia miltei yhtäaikaisesti. Me emme kykene, mutta sen sijaan me tiedämme vähemmistä tekemisistämme, mitä ne merkitsevät. Siihen ei yllä tietokone, paraskaan. Me emme lukea höpötä koneellisesti ”vuosiamyöhemmin seisoessaan...kenraaliauarelianobuendiamuistikuneilisenpäivän”, vaan me voimme ihailta virkkeen kauneutta ja tapaa, jolla kirjailija yhdessä ainoassa virkkeessä esittelee meille päähenkilön sitomalla hänet tähän hetkeen, kaukaiseen tulevaisuuteen, eiliseen päivään ja menneisyyteen.

Julmat hallitsijat ja pelottavat käskynhaltijat ovat tavanneet tarjota kansalle sirkushuveja valtansa säilyttämiseksi. Niin tekevät myös kiire ja reaaliaika. Jotta työelämän ja arjen kiire pehmenisi ja jotta reaaliajassa elämisen mahdollisuus ei paljastui, tarjotaan meille alamaaisille ja alamaiseksi aiotuille huumeeksi hetkeä. Meille luvataan, että uppoamalla hetken tunnelmaan ja ainutlaatuisen elämiseen me voimme rentoutua kiireen piinasta ja karkottaa mielestämme reaaliajan asettamat pakot.

Kiireen oudossa ja pelottavassa maailmassa tuo hetkikin on omalaatuinen. Se ei ole muistiin ja kokemuksiin sitoutuva nykyhetki, jossa tieto jatkuvuudesta on läsnä. Se on elämästämme irrotettua ”laatu-aikaa”. Siinä meidän pitäisi keltua kuin tyhjiössä.

Reaaliaika suhtautuu vihamielisesti muistiin, kulttuuriin – ja vanhuuteen. Kiihkeään nykyhetken palvomiseen kuuluu nuoruuskultti. Se on ymmärrettävää, koska nuoruuteen on helppo liittää mielikuvia ja arvoja, joita nykyaikaisessa työelämässäkkin arvostetaan eniten: tehokkuutta, nopeutta, spontaaniutta, avoimuutta uusille haasteille ja joustavuutta.

Nuoruuden kultti ei ole ainoastaan syrjivää ja loukkaavaa ikääntyneiden kannalta, harmillista ikääntyville ja pikkuisen naurettavaa silloin, kun se saa 50- tai 60-vuotiaan käyttäytymään, pukeutumaan ja puhumaan kuin 20-vuotias. Thomas Hylland Eriksen kirjoittaa, että hetken tyrannian kaksi vakavinta seurausta ovat nuoruuden kultti ja tietämyksen välityksen kriisi. Koska ei arvosteta ikääntyviä ihmisiä, vanhoista puhumattakaan, ei heidän tiedoistakaan välitetä.

Saman asian sanoo hieman toisin rauhantutkijanakin maineikas Johan Galtung elämäkerrassaan. Yliopisto-opettajana hän ihmetteli 1990-luvun opiskelijoiden taipumusta ajatella kroonisen katkoksellisesti ja nähdä todellisuus ainoastaan yksittäisinä, toisistaan irrallisina kuvina. Hänen mielestään ”nykyään hitaasti ajattelun taidon annetaan kuolla näkemisen, kuulemisen, tuntemisen ja maistamisen edessä – aistiorgian, joka jättää vain vähän tilaa älyllisyydelle”.

Jos pinnistän mielikuvitukseni äärimmillen, reaaliaika alkaa muistuttaa kahta muuta ilmiötä, joita niitäkään en ole kokenut – eikä ole kukaan muukaan. Ne ovat alkuräjähdyks, jota kosmologit pyrkivät tavoittamaan matemaattisilla malleilla, ja 1800-luvun historioitsijoiden kuvitelma ”alkukantaisista” ihmisistä. Ne elivät, ”ikuisessa edistämättömyyden, seisahduksen tilassa, josta ainoastaan ihan luontoperäisissä suhteissa, niinkuin aistin ja ruumiin kyvyis-

sä, voivat irtaantua”, kuten kirjoitti historioitsija Väinö Voionmaa. Niistä ei historialla ollut mitään kerrottavaa, koska ”näillä kansoilla ei ole muinaisuutta”, Voionmaa arveli lohduttomasti.

Luulen ymmärtäväni, miksi reaaliaika, alkuräjähdyks ja kuvitelma ”villien” ikuisesta muuttumattomuuden tilasta rinnastuvat mielessäni. Niille kaikille on yhteistä ajan loppuminen. Reaaliaika on yhtä ajaton kuin oli 1800-luvun historioitsijoiden kuvitteleva ikuisen muuttumattomuuden tila, yhtä ajaton kuin kosmologin tavoittelema alkuräjähdyksen alkuhetki. Ääretön kiire ja tietokoneesta irralleen pääsyt reaaliaika ovat aika-avaruuden mustia aukkoja. Ne eivät ime sisäänsä materiaa, vaan aikaa ja historiaa niitä enää koskaan meille ihmisille luovuttamatta.

Tämä epistola väittää, että reaaliaika ja kiireen vastapainoksi tarjottu hetken tunnelma ovat ihmisen luonnollisesta aikakäsityksestä irrotettuja ilmiöitä. On perusteltua kysyä, emmekö sitten saavuta rauhaa ja hiljaisuutta juuri uppomalla ajattomuuteen? Eikö ainakin hetken tunnelma ole, päinvastoin kuin epistolassa sanotaan, ihmiselle hyödyllinen ja jopa terveellinen.

Ensimmäiseen kysymykseen voin vastata varauksellisesti kyllä. Tällainen ajattomuus antaa rauhan, jos työn ja elämän aiheuttama ahdistus kasvaa niin suureksi, että se ei mahdu sekunnin rakoon; niin suureksi, että kaipaamme muistamattomuutta, jossa ei ole inhimillistä kokemusta menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden yhteydestä ja niiden erosta. Eläville se tuskin on mahdollista muuten kuin syvässä huume- tai alkoholihumalassa.

Vastaus toiseen kysymykseen on kielteinen. Myös lupaus – tai nykyään pikemminkin vaatimus – hetken tarttumiseen toistaa saman virheellisen tai vääristyneen käsityksen, että voimme tai meidän pitäisi kiireestä elpyäksemme siirtyä jatkuvuuteen perustuvan aikakokemuksen ulkopuolelle.

Kuinka tämä liittyy jouluun?

Joulu on säilynyt juhlan, jota kiireen maailma, tai Hyllandin sanoin hetken tyrannia, ei ole onnistunut kokonaan valtaamaan perinteiseltä aikakäsitykseltä ja elämänrytmiltä. Sitä vietetään edelleen hiljentymisen ja rauhan juhlan.

Joka joulun edellä siunaillaan sen muuttumista yhä kaupallisemmaksi. Se on varmaan pahasta, mutta joulua kuormittaa enemmän se, että se on jäänyt työ- ja muiden kiireiden riivaamille lähes ainoaksi rauhan ja hiljaisuuden saarekkeeksi. Me odotamme kiihkeästi joulua ja asetamme siihen suuria toiveita, liiankin suuria. Se tekee joulusta niin otollisen ajan ja ihmisistä niin alttiita viekkaalle markkinapuheelte, joka kauppa tätä tavaraa ja tuota elämystä ehtona aidon joulutunnelman saavuttamiseksi.

Joulu on kuin ennestään ylikansoitettu linnake, jonne virtaa ihmisiä pakoon joka puolella maata riehuvia valloittajia. Vaikka ruoka- ja juomavaraat riittävät ja kynttilöitäkin on tarpeeksi, on ilmassa jo uhka sisäisen hengen murenemisestä ja valloittajan murskaavasta hyökkäyksestä.

Mitä tehdä? Kaksi on tehtävää, joihin voi käydä:

Vielä voi kertoa kertomusta niistä päivistä, jolloin tapahtui, että – tai maallisempia kertomuksia omista menneistä, mutta yhtä rakkaista jouluista. Kiire ja reaaliaika kavahtavat hartaita ja kauniita kertomuksia, varsinkin pitkiä ja viipyileviä.

Vielä voi lukea hyvän kirjan. Hyvää kirjaa kiire ja reaaliaika karttavat enemmän kuin mitään muuta.

Olisi vielä kolmaskin tehtävä. Arjesta on tehtävä enemmän joulun kaltainen, rauhallinen ja mietiskelevä. Sitä kiire ja reaaliaika pelkäävät eniten.

*Mistä tulivat nuo esi-isät
soitto mukanaan.
Ajoivat kuoppaisia teitä
maailman verestävää reunaa
lapsineen, kattiloineen, kirveineen
ensin merenrantaan, sitten jokivartta
ylöspäin ja aina ylöspäin
soi jouset himmeästi
kaukaisina kärrynkeikkuloina.
Missä olette nyt rakentajat, pelimannit.
Ette te lauluun kuolleet,
ette ikävään.*

*Suolaidan mökissä on sileät hirret,
lapset söivät kuoren nälkävuonna.
Kaksoset kuoli väänneisiin,
sanoi eno ja otti.
Äitipä sai kauniit valkoiset hampaat,
syvät silmät suonlaidasta ja synnytti minut.
Tuli Kullervo, Hellevi, Ilmari, Antero, Helena
ja Tapani.*

*Sain syli-ikävän, ei sovittu kaikki.
Meille äiti antoi hampaansa,
helmen jokaiselle, mutta Tapani sai
profetoimisen lahjan ja teki kumouksen.
Suonlaidassa lauloi laukkuryssä:*

*Voi lapsia maailman rannan,
suuri on mieron syli!*

*Vaari vain joskus oli surullinen.
Mökki on puoleksi maan alla,
hirret sileät, katto auki taivaaseen.*

*Maailma luotiin
ennen päiviä, numeroita.
Itse vain aika mittasi itseään.
Hitaasti, liikuttavasti
heräsi elämä pitkään haukotukseen.
Merestä
kohooa maata, jääkauden jäljet.*

*Kurkina miehet palasi rintamalta,
naiset seivästi heinää,
lapset huiskutti isälle pilveen.
Vaari niitteli hiljakseen.*

*Tuuli se kolkuttelee,
sanoi mummo.
Ei laskenut vaaria sisälle.*

*Liikahtaa tuuli,
vetää narulta paitaa päälleen.
Totta puhun,
taivaallinen savea kaatuu katolle.
Metsä läähättää pellon sylissä
sänkeä vasten.
Lentelevät mustat linnut
palaneesta auringosta.
Syksy olen minä.*

*Ei näy enää metsä,
meri möyrii takana.
Kuljen kolmea siltaa sähkökuutamossa.
Mieltäni myöten
sillan alitse maantietä pitkin
sinua ajattelen.*

*Varifrån kom de, dessa förfäder med sitt spel,
vart äkte de på gropiga vägar?
De färdades längs världvägens grönskande ren
med sina barn, sina grytor och yxor.
De började vid havet, fortsatte uppåt älven
och uppåt steg ständigt stråkarnas beslöjade musik
i avlägsna kärrgungarkvällar.
Var finns ni nu, fäder, husbyggare, spelmän?
Av sång dog ni inte, av vantrivsel inte heller.*

EERO SUVILEHTO

Eero Suvilehto on runoilja, aforistikko ja Bulgarian kirjallisuuden dosentti Jyväskylän yliopistossa. Nämä neljä runoa ovat osa valmisteilla olevaa laajempaa kokonaisuutta. *Mistä tulivat nuo esi-isät* on ilmestynyt aikaisemmin Lars Huldénin kääntämänä ruotsiksi nimellä *Förfäder* (myös yllä) ja *Maailma luotiin ennen päiviä* englanniksi laajalevikkisessä amerikkalaisessa kirjallisuuslehdessä.

PEKKA ISAKSSON